

پژوهشنامه زبان و ادبیات فارسی
سال دوم، شماره هشتم، زمستان ۱۳۸۹
ص ۵۷-۸۲

مرجع‌شناسی اینترنتی در حوزه مطالعات ادبی

دکتر احمد رضی *

چکیده:

تحول در فناوری اطلاعات و گسترش جهش‌وار اینترنت در دهه اخیر یکی از حوادث مهم تاریخ بشری به شمار می‌رود که همه جنبه‌های زندگی اجتماعی انسان‌ها را تحت تأثیر قرار داده است. این پدیده امکانات متنوعی را در اختیار عموم دانشمندان؛ از جمله محققان و ادب‌دوستان قرار داده است؛ به طوری که آنان به راحتی می‌توانند اطلاعات مورد نیاز خود را از منابع موجود در شبکه جهانی اینترنت دریافت کنند و یا نتیجه مطالعات و تحقیقات خود را در اختیار عموم کاربران قرار دهند.

استفاده آسان و ارزان از مراجع و منابع فراوانی که در اینترنت وجود دارد می‌تواند زمینه‌ساز رشد و توسعه کمی و کیفی تحقیقات ادبی در ایران شود؛ از این رو آشنایی با این منابع و کسب مهارت‌های لازم برای استفاده از آنها در پژوهش‌های ادبی امری اجتناب‌ناپذیر است.

* دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان ahmad.razi@yahoo.com

تاریخ پذیرش ۸۹/۱۲/۲۴

تاریخ وصول ۸۹/۹/۱۴

هدف از این نوشتار نشان دادن گستردگی و تنوع زیاد منابع اینترنتی در مقایسه با منابع چاپی و تأکید بر لزوم توجه ویژه به این نوع از منابع است. در این مقاله ضمن بیان مزیت‌های منابع اینترنتی، گونه‌های مختلف آن در حوزه مطالعات ادبی معرفی می‌شود؛ موانع استفاده پژوهشگران ادبی در ایران از این پایگاه‌ها بررسی و نمونه‌هایی از مهم‌ترین پایگاه‌های مرتبط با تحقیقات ادبی معرفی می‌شود.

واژه‌های کلیدی:

مرجع‌شناسی، اینترنت، وبلاگ، کتابخانه مجازی، تحقیقات ادبی.

مقدمه:

تحولات سریع در عرصه فناوری اطلاعات در دهه اخیر، علوم مختلف، از جمله تحقیقات ادبی را تحت تأثیر قرار داده است. گسترش اینترنت، بزرگ‌ترین شبکه رایانه‌ای جهان، امکانات متنوعی را در اختیار محققان و ادب‌دوستان قرار داده است که از جمله آنها افزایش پایگاه‌های اینترنتی و نرم‌افزارهای رایانه‌ای به صورت لوح فشرده است که در آنها آثار ادبی به شکل‌های متنوع و جذاب عرضه می‌شوند و نتایج تحقیقات پژوهشگران ادبی به راحتی در دسترس همگان قرار می‌گیرند. استفاده آسان و ارزان از مراجع و منابع فراوانی که لحظه به لحظه بر حجم و تعداد آنها در اینترنت افزوده می‌شود، می‌تواند زمینه‌ساز رشد و توسعه کمی و کیفی تحقیقات ادبی در ایران شود؛ زیرا منابع اینترنتی از ویژگی‌هایی برخوردارند که امر پژوهش را بسیار تسهیل می‌کنند و بر سرعت روند تحقیق می‌افزایند و ارتباط علمی میان دانشمندان نقاط مختلف دنیا را به آسانی فراهم می‌آورند.

پژوهشگران ادبی به خوبی به اهمیت در اختیار داشتن منابع کافی برای پیشبرد امر تحقیق واقف‌اند و همگان، مشقت‌ها و رنج‌هایی را که خود یا سایر محققان در دهه‌های پیشین متحمل شده‌اند تا منابع مورد نیاز خود را از داخل یا خارج از کشور

تهیه کنند به یاد دارند. با رشد و توسعه فناوری اطلاعات و گسترش جهش‌وار شبکه جهانی اینترنت در دهه اخیر، امکان دسترسی پژوهشگران به منابع و مآخذ موجود علمی در جهان در کوتاه‌ترین زمان فراهم شده و زمینه ارتباطی علمی آسان، میان اندیشمندان جهان به وجود آمده است.

پژوهشگران ادبی آشنا با این فن، به راحتی می‌توانند منابع فراوانی برای موضوع تحقیق خود در اختیار داشته باشند و تازه‌ترین آثار نوشته شده در زمینه مورد مطالعه خود را نیز به سرعت و آسانی در اختیار عموم مخاطبانی قرار دهند که در کشورهای مختلف زندگی می‌کنند.

با توجه به نوظهور بودن فناوری اطلاعات و گسترش سریع آن در همه عرصه‌های زندگی بشری، از جمله آموزش و پژوهش، درباره نحوه تأثیر آن در بهبود و ارتقای پژوهش ادبی چندان بحث نشده است. هدف از این نوشتار توجه دادن به اهمیت منابع اینترنتی و گستردگی و تنوع بسیار زیاد اطلاعات موجود در آن در مقایسه با منابع چاپی و تأکید بر لزوم استفاده مناسب و روشمند از این نوع منابع در مطالعات ادبی است.

در این مقاله گونه‌های مختلف منابع اینترنتی در حوزه مطالعات ادبی معرفی شده، مزایای این گونه منابع در مقایسه با منابع چاپی بیان می‌شود؛ همچنین موانع استفاده پژوهشگران ادبی در ایران از پایگاه‌های اینترنتی، بررسی و نمونه‌هایی از مهم‌ترین پایگاه‌های مرتبط با تحقیقات ادبی معرفی می‌شود.

منابع ادبی در اینترنت

منابع اینترنتی در حوزه تحقیقات ادبی، منابعی است که به صورت الکترونیکی در شبکه جهانی وب وجود دارد و اطلاعات موجود در آثار ادبی و پژوهش‌های مرتبط با آنها را در اختیار متقاضیان قرار می‌دهد. این منابع را که می‌توان با استفاده از ویژگی چندرسانه‌ای بودن پایگاه‌های وب در قالب متن، صدا، تصویر، انیمیشن و... عرضه کرد شامل مجموعه آثار ادبی از گذشته تا امروز و آثاری است که درباره ادبیات تولید شده است.

بخش مهمی از این منابع، آثاری است که نسخه چاپی آنها نیز موجود است و نسخه اینترنتی آنها تفاوت چندانی با آثار چاپی ندارد؛ جز آنکه در استفاده از آنها، می‌توان از مزایای الکترونیکی بودن از جمله امکان جستجوی آسان در محتوای آثار بهره گرفت. بخش دیگری از منابع اینترنتی، آثاری است که به دلایل مختلف، امکان چاپ نیافته‌اند و برای اولین بار در اینترنت منتشر شده‌اند. محققان، شاعران یا داستان‌نویسانی که به سبب محدودیت‌ها، نتوانند اثر خود را چاپ کنند و یا آنکه علاقه‌مندند تا اثرشان به سرعت در اختیار عموم مخاطبان در جهان قرار گیرد، می‌توانند با تهیه نسخه الکترونیکی از امکانات اینترنت برای انتشار آن استفاده کنند.

منابع اینترنتی را می‌توان طوری طراحی کرد که کاربران، هنگام خواندن آنها بتوانند دیدگاه‌های خود را بلافاصله برای نویسنده ارسال کنند، بدین وسیله نویسنده نیز از عکس‌العمل خوانندگان آثار خود به سرعت مطلع می‌شود.

اهمیت و مزایای منابع اینترنتی در مطالعات ادبی

پژوهش درباره هر موضوعی، به‌ویژه در حوزه مطالعات ادبی، به در اختیار داشتن اطلاعات کافی و جامع در آن زمینه وابسته است و ارتباط مستحکمی با منابع و مراجع مرتبط با آن دارد. روش سنتی در گردآوری اطلاعات برای پژوهش‌های ادبی، مراجعه به منابع چاپی است که معمولاً در کتابخانه‌ها نگهداری می‌شوند؛ اما امروزه اینترنت، بزرگ‌ترین شبکه در سراسر جهان است که می‌تواند متنوع‌ترین منابع را در اختیار محققان ادبی در داخل و خارج از کشور قرار دهد و آنان را در اجرای موفق تحقیقات خود یاری کند، همچنین به ایده‌کاري گروهی در تحقیقات علمی جامعه عمل می‌پوشاند؛ بدون آنکه لازم باشد پژوهشگران ادبی در مکانی واحد جمع شوند. به علاوه، اینترنت وسیله‌ای برای تعامل ادبیات فارسی با ادبیات سایر ملل است و زمینه‌های جهانی شدن آن را فراهم می‌کند.

منابع اینترنتی ابتدا به عنوان مکمل منابع چاپی مورد توجه قرار می‌گرفت و پژوهشگران در کنار منابع چاپی، گاهی از آنها نیز استفاده می‌کردند؛ اما هم‌اکنون این پدیده در حال تبدیل شدن به مرجع اصلی تأمین اسناد و مدارک برای محققان است، به طوری که بدون مراجعه به آن بسیاری از کارهای تحقیقاتی ابرتر می‌ماند و در آینده‌ای نزدیک استفاده از منابع اینترنتی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای عموم محققان خواهد بود.

منابع اینترنتی از مزایای ویژه‌ای برخوردارند که عبارتند از:

۱. تنوع فراوان و کثرت فوق‌العاده تعداد منابع در اینترنت از مهم‌ترین مزایای آنها به شمار می‌رود؛ به طوری که گاه انتخاب بهترین آنها کار دشواری به نظر می‌رسد. در واقع اینترنت، کتابخانه‌ای بزرگ متشکل از مهم‌ترین کتابخانه‌های کشورهای مختلف است که روز به روز بر حجم اطلاعات آن افزوده می‌شود.
۲. این منابع از هر مکان و در هر زمان قابل دسترسی است.
۳. متن این منابع را می‌توان با کلام، تصویر، موسیقی، فیلم، انیمیشن و... همراه کرد و بدین وسیله به خواننده کمک کرد تا متن را بهتر درک کند.
۴. محتوای این منابع را می‌توان به آسانی ذخیره‌سازی و نمونه‌ای از آن را در رایانه شخصی نگهداری کرد.
۵. امکان جستجو در محتوای منابع اینترنتی یکی از مزایای مهم آنهاست که کاربرد زیادی در امر پژوهش دارد.
۶. این منابع به صورت رایگان یا بسیار ارزان در اختیار پژوهشگران قرار می‌گیرد، از این رو در کاهش هزینه‌های تحقیق و صرفه‌جویی اعتبارات پژوهشی نقش دارد.
۷. مطالب این منابع انعطاف‌پذیرند و امکان ویرایش و روزآمد کردن محتوای آنها بسیار آسان است. به همین سبب منابع اینترنتی نسبت به منابع چاپی از تازگی برخوردارند.
۸. برخلاف منابع چاپی، که برای نگهداری آنها فضای فیزیکی زیادی مورد نیاز است، منابع اینترنتی فضایی را اشغال نمی‌کنند.

۹. استفاده از این منابع زمان تحقیق را کاهش می‌دهد و موجب ارتقای کیفی پژوهش می‌شود.

۱۰. منابع اینترنتی را می‌توان به صورت تعاملی طراحی کرد، به طوری که خوانندگان نیز بتوانند با نویسندگان منابع در ارتباط باشند و نظر خود را به آنان اعلام کنند و یا در نگارش و اصلاح نوشته‌ها سهیم باشند؛ مانند سایت دائرة المعارف ویکی‌پدیا.

۱۱. منابع اینترنتی به راحتی قابلیت دارند مورد ارزیابی علمی قرار گیرند؛ مثلاً با استفاده از پایگاه‌های مقالات علمی می‌توان میزان استناد نویسندگان به یک مقاله را دانست و مقالات پُر استناد را شناسایی کرد.

۱۲. محتوای منابع اینترنتی قابلیت دارند به زبان‌های گوناگون ارائه شوند. هم اکنون اطلاعات بسیاری از پایگاه‌ها به بیش از یک زبان عرضه می‌شود، به علاوه با استفاده از نرم افزارهایی می‌توان به سرعت متنی را از یک زبان به زبان دیگر ترجمه کرد. البته استفاده از این شیوه هم اکنون با محدودیت‌هایی مواجه است؛ اما به نظر می‌رسد که به زودی موانع برطرف شود و نمایش متن‌ها به زبان‌های متعدد به صورت دیجیتالی امری عادی شود.

موانع استفاده پژوهشگران ادبی از منابع اینترنتی

به‌رغم اهمیت و ارزش فراوان منابع اینترنتی، بسیاری از پژوهشگران ادبی از آنها بی‌اطلاع‌اند و آگاهی دانشجویان این رشته، حتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی نیز درباره منابع اینترنتی بسیار کم است.

تأخیر ورود پژوهشگران ادبی به عرصه کاربران اینترنتی موجب عدم شناخت صحیح آنان از کارایی با ارزش اینترنت در آموزش و پژوهش و از دست دادن فرصت‌ها شده و باعث شده است تا بخشی از مشکلات توسعه اینترنت در ایران، که باید با همکاری محققان حوزه زبان ادبیات فارسی حل می‌شد، کماکان لاینحل باقی بماند؛ مانند

برنامه‌ریزی برای سازگاری محیط اینترنت با خط فارسی، به طوری که امکان جستجوی دقیق در اشکال مختلف خط فارسی امکان‌پذیر شود.

مهم‌ترین عوامل کم‌توجهی پژوهشگران ادبی به منابع اینترنتی عبارتند از:

۱. نظام آموزشی و پژوهشی در مطالعات ادبی بر اساس منابع مکتوب چاپی شکل گرفته است و پژوهشگران ادبی در استفاده از فناوری اطلاعاتی و ارتباطی مهارت کافی ندارند و از سواد اطلاعاتی برخوردار نیستند. سواد اطلاعاتی لازمه هر فرد تحصیل کرده در دوره معاصر است. سواد اطلاعاتی، فرد را قادر می‌سازد تا از مهارت‌های فناوری اطلاعات به منظور موفقیت خود در رشته‌های مختلف دانشگاهی یا محیط کار استفاده کند. باسواد اطلاعاتی کسی است که اطلاعات مورد نیاز خود را تشخیص دهد؛ دسترسی مؤثر و کارآمد به اطلاعات مورد نیاز داشته باشد؛ اطلاعات و منابع را ارزیابی کند؛ اطلاعات گزینش شده را به مجموعه دانش پایه‌ای خود اضافه کند و مسائل اجتماعی، قانونی و اقتصادی مرتبط با حوزه استفاده از اطلاعات را درک کند و از اطلاعات، با رعایت ابعاد اخلاقی و قانونی بهره‌گیرد (دیلمقانی، ۱۳۸۱).

۲. نبود فهرستگان منابع اینترنتی یکی از عوامل بی‌اطلاعی پژوهشگران ادبی از آثاری است که در اینترنت قابل دسترسی است.

۳. ماهیت نسبتاً ناپایدار محیط وب، استناد به منابع اینترنتی را با مشکل مواجه کرده است. مهم‌ترین مشکلات ناشی از استناد به اینترنت و منابع الکترونیکی عبارتند از: ناپدیدشدن و یا از میان رفتن برخی از اطلاعات در اینترنت، تغییر محتوای اطلاعات در اینترنت و تغییر نشانی دسترسی به منابع در اینترنت (حیدری، ۱۳۸۳: ۵۷). البته حجم تغییرات در مقایسه با انبوه اطلاعات موجود در اینترنت بسیار ناچیز است.

۴. خواندن متن منابع اینترنتی بر روی صفحه نمایش رایانه نسبت به رسانه‌های چاپی دشوارتر است. چشم انسان هنگام خواندن بر روی صفحه رایانه، زودتر از رسانه‌های چاپی خسته می‌شود و منابع اینترنتی را نمی‌توان در هر وضعیتی مثلاً در حالت درازکش مطالعه کرد.

۵. به علت فقدان سرمایه‌گذاری جدی در تولید الکترونیکی آثار ادبی، و عدم نظارت متخصصان زبان و ادبیات در تهیه آنها، از نظر گروهی، آثار موجود در اینترنت از اعتبار کافی برخوردار نیستند و اطلاعات تحریف شده در آنها فراوان است. البته این مشکل اختصاص به منابع اینترنتی ندارد. بسیاری از منابع چاپی نیز از اعتبار کافی برخوردار نیستند. هر پژوهشگری باید منابع خود را اعم از چاپی یا الکترونیکی از جهت میزان اعتبار ارزیابی کند و سپس از آن استفاده کند.

۶. وجود محدودیت‌های محیط وب در استفاده از خط فارسی نیز گاهی موجب مخدوش شدن متن هنگام استفاده از منابع اینترنتی می‌شود که امید است در آینده مرتفع شود.

انواع منابع اینترنتی

منابع اینترنتی را می‌توان از جهت قالب و امکانات در دو نوع دسته‌بندی کرد:

۱. وب سایت یا پایگاه وب

وب سایت یا پایگاه وب، که در کاربرد عامیانه به آن پایگاه اینترنتی گفته می‌شود، در برگیرنده صفحاتی است که با نظم و استاندارد خاصی در کنار یکدیگر به هم پیوند می‌خورند. هر پایگاه وب بر اساس ساختار سلسله مراتبی سازماندهی می‌شود. در این ساختار، صفحه آغازین، شامل گزینه‌هایی است که با اطلاعات مهم پایگاه واقع در لایه دوم پیوند دارد؛ یعنی با کلیک بر روی یکی از گزینه‌های صفحه آغازین می‌توان به اطلاعات مربوط به آن منتقل شد. ممکن است در لایه دوم پیوندهایی به اطلاعاتی دیگر و یا در آنها هم پیوندهایی به منابعی دیگر در همان پایگاه یا در پایگاه دیگر وجود داشته باشد و بدین ترتیب شبکه‌ای از پیوندها شکل می‌گیرد (شبکه اطلاع‌رسانی نور، ۱۳۸۳: ۳۷).

پایگاه‌های وب از لحاظ نوع اطلاعات و نحوه عرضه آنها بسیار متنوعند. برای محققان آن دسته از پایگاه‌های وب دارای اهمیت است که جنبه علمی و پژوهشی داشته باشد. هر پژوهشگر بر اساس تخصص خود باید مهم‌ترین پایگاه‌های مرتبط با آن را

بشناسد و بتواند با آنها کار کند و اطلاعات مورد نیاز خود را به دست آورد؛ یک پژوهشگر باید علاوه بر آشنایی با پایگاه‌های تخصصی رشته خود، نحوه استفاده از پایگاه‌هایی را که اطلاعات علمی مربوط به همه رشته‌ها را می‌توان در آنها یافت بداند؛ مانند پایگاه‌های اینترنتی کتابخانه ملی ایران، پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری که در ادامه به معرفی آنها پرداخته می‌شود. در این میان پایگاه‌هایی که متعلق به دائرةالمعارف‌ها یا دانشنامه‌ها، فرهنگ‌ها و سایر منابع مرجع است، اهمیت بیشتری دارند.

۲. وبلاگ یا وب‌نوشت

وبلاگ یا وب‌نوشت، پدیده تازه‌ای است که برای ارائه اطلاعات بر روی وب به کار می‌رود. این سرویس بیشتر برای ثبت یادداشت‌های روزانه و اطلاع‌رسانی در زمینه‌های گوناگون علمی کاربرد دارد. تفاوت این سرویس با پایگاه وب در این است که وبلاگ، از لحاظ ساختاری و کاربردی بسیار ساده‌تر است و به همین سبب استقبال گسترده کاربران مختلف را در پی داشته است. از مزیت‌های دیگر آن این است که نیازمند اجاره فضا از شرکت‌های ارائه‌کننده خدمات اینترنتی نیست؛ بلکه مانند پست الکترونیکی دارای سرویس رایگان است. در اینترنت پایگاه‌هایی وجود دارد که می‌توان با وارد کردن مشخصات و عنوان مشخصی، یک وبلاگ درست کرد.

از مزایای این پدیده جدید، که مورد استقبال گسترده عموم کاربران به ویژه فارسی‌زبانان قرار گرفته، این است که می‌توان هر مطلبی یا هر فایل چندرسانه‌ای را در هر زمان و بدون هیچ هزینه‌ای نوشت یا تهیه کرد و بلافاصله به وبلاگ خود انتقال داد. یکی دیگر از فواید این سرویس آن است که معمولاً نویسنده هر وبلاگ، برحسب تخصص خود، بهترین نشانی‌های اینترنتی درباره آن موضوع را برای اطلاع‌رسانی عمومی در معرض همگان قرار می‌دهد؛ بنابراین، فردی که مثلاً به دنبال اطلاعات و نشانه‌های اینترنتی در زمینه ادبیات است، با مراجعه به وبلاگ‌های موجود در این زمینه،

علاوه بر اطلاعات نوشته شده توسط مدیران آنها، با نشانی‌های اینترنتی موجود درباره آن موضوع نیز آشنا می‌شود (شبکه اطلاع‌رسانی نور، ۱۳۸۳: ۳۴-۳۷).

وبلاگ معمولاً فضایی شخصی است و اختصاص به یک نفر دارد؛ اما اخیراً وبلاگ‌های گروهی زیادی راه‌اندازی شده‌اند. در میان صاحبان وبلاگ‌ها، افرادی پیدا می‌شوند که در زمینه‌ای خاص از پژوهش‌های ادبی تخصص دارند و به همین سبب وبلاگ آنها برای کسانی که می‌خواهند در آن زمینه پژوهش کنند مفید خواهد بود، به علاوه آمار وبلاگ‌های موجود نشان می‌دهد که فارسی‌زبانان استقبال چشمگیری از وبلاگ‌نویسی داشته‌اند، به طوری که زبان فارسی یکی از ده زبانی است که بیشترین وبلاگ‌ها به آن زبان نوشته می‌شود. از این رو در میان آنها، گاه وبلاگی یافت می‌شود که برای محققان فوق‌العاده راهگشاست.

همپوشانی منابع اینترنتی

منظور از همپوشانی، وجود محتوای یک سند (کتاب، مقاله و...) در منابع اینترنتی متعدد است. به علت کثرت پایگاه‌های اینترنتی، بسیاری از اطلاعات در آنها تکرار می‌شوند؛ مثلاً پایگاه‌های اینترنتی زیادی اشعار حافظ را به کاربران ارائه می‌دهند. برخی از پایگاه‌ها نیز بخشی با عنوان فال حافظ دارند که اشعار حافظ در آنها نیز دیده می‌شود. تکرار یک سند به شکل‌های مختلف در فضای الکترونیکی می‌تواند دلیل بر اهمیت آن و یا نشان‌دهنده علاقه بیشتر کاربران به آن باشد. عموم کاربران می‌توانند با توجه به نیاز خود از هر منبعی که در فضای الکترونیکی در دسترس‌تر است استفاده کنند؛ اما دانش‌پژوهان باید معتبرترین اطلاعات را در بهترین منبع اینترنتی تشخیص دهند و در مطالعات و تحقیقات خود از آنها استفاده کنند. این امر، مستلزم ارزیابی منابع اینترنتی از جهت میزان اعتبار است. همچنان که منابع چاپی از جهت درجه اعتبار متفاوتند، منابع اینترنتی و لوح‌های فشرده نیز از یک درجه اعتبار برخوردار نیستند. از این رو لازم است پژوهشگر ادبی ضمن آشنایی با ویژگی‌های منابع الکترونیکی و چگونگی

بهره‌گیری از آنها، توانایی‌ها و کاستی‌های هر پایگاه اینترنتی را بدانند تا بتوانند در استفاده از آنها نتایج بهتری بگیرند.

جستجو، دروازه ورود به اینترنت

اینترنت اقیانوسی از اطلاعات متنوع در همه زمینه‌هاست که اگر کسی با شیوه پیدا کردن اطلاعات مورد نیازش در اینترنت آشنا نباشد، ممکن است با غرق شدن در انبوه اطلاعات آن، وقت خود را تلف کند و کار با اینترنت در نظرش بی‌فایده یا کم‌فایده جلوه کند. کاربر باید بداند که کدام ابزار برای کاوش در اطلاعات اینترنت مناسب است و کدام مهارت‌ها و شیوه‌ها در بازیابی اطلاعات و در رسیدن به اهدافش به او بیشتر کمک می‌کند. کسی می‌تواند با سرعت به اهداف خود در یافتن اطلاعات مورد نیاز در اینترنت برسد که با ابزارهای جستجو و شیوه استفاده از آنها آشنا باشد.

ابزارهای جستجو، ایستگاه‌های پرش به اطلاعاتی است که کاربران نیاز دارند. طبقه‌بندی گوناگونی از ابزارهای جستجو ارائه کرده‌اند اما مهم‌ترین و کاربردی‌ترین آنها سه نوع‌اند:

۱. فهرست‌های راهنما که در آنها پایگاه‌های اینترنتی از جهت موضوعی در گروه‌ها و زیرگروه‌های مختلف، طبقه‌بندی می‌شوند و کاربر می‌تواند پس از شناسایی مشخصات و نشانی پایگاه‌های مرتبط با موضوع مورد نظر خود، به آنها مراجعه کند؛ برای مثال سایت لینک به نشانی www.link.ir بخشی از سایت‌های ایرانی را طبقه‌بندی کرده است.

فهرست‌های راهنما در مواردی که ابعاد موضوع تحقیق برای کاربر کاملاً روشن نیست و همچنین برای جستجو در موضوعات کلی و عمومی مناسب‌تر است؛ اما برای شناسایی پایگاه‌های جدید که اطلاعاتی درباره موضوع مورد نظر می‌توان در آنها یافت، مناسب نیستند. از آنجا که فهرست‌های راهنما توسط متخصصان تهیه می‌شوند، نتیجه جستجو در آنها دقیق‌تر و مرتبط‌تر با موضوع مورد نظر است و از اعتبار بیشتری برخوردار است؛ اما این‌گونه فهرست‌ها به سرعت روزآمد نمی‌شوند و پایگاه‌های محدودی را پوشش می‌دهند.

۲. موتورهای جستجو که با پیمایش در اطلاعات موجود در اینترنت پایگاه‌هایی را که با موضوع مورد نظر کاربر مربوط می‌شود در اختیار او قرار می‌دهد؛ مانند سایت گوگل به نشانی www.google.com.

۳. درگاه (مدخل) یا پورتال پایگاهی است که علاوه بر موتور جستجو، فهرست راهنما نیز دارد و خدمات جانبی نیز ارائه می‌دهد. معروف‌ترین درگاه یاهو به نشانی www.yahoo.com است که هم فهرستی طبقه‌بندی شده از پایگاه‌های اینترنتی عرضه کرده است و هم موتور جستجوگر قویی دارد و در کنار آنها به ارائه خدماتی مانند پست الکترونیکی رایگان، کلپ‌ها و اتاق‌های گفتگو، اختصاص فضای رایگان برای کاربر جهت ایجاد پایگاه، ارائه اخبار و گزارش درباره وضعیت آب و هوا، نقشه‌ها، بازار بورس و... می‌پردازد.

معرفی پایگاه‌های اینترنتی مرتبط با پژوهش‌های ادبی

پایگاه‌های اینترنتی مرتبط با پژوهش‌های ادبی و ادبیات فارسی از تنوع فراوانی برخوردارند که می‌توان آنها را به گروه‌های زیر تقسیم کرد:

۱. کتابخانه‌ها
۲. مراکز اطلاع‌رسانی علمی
۳. دانشنامه‌ها و فرهنگ‌ها
۴. پایگاه‌های نهادها و سازمان‌ها و انجمن‌های مرتبط با زبان و ادبیات فارسی
۵. پایگاه‌های ادبی جامع
۶. پایگاه‌های ادبی خاص. در اینجا به عنوان نمونه تعدادی از سایت‌ها و وبلاگ‌های مهم در بعضی از زمینه‌های فوق به اختصار معرفی و در پایان نشانی گروهی دیگر از پایگاه‌های مفید آورده می‌شود:

۱. کتابخانه‌ها

کتابخانه‌ها به‌ویژه کتابخانه‌های بزرگ ملی و منطقه‌ای از مهم‌ترین مراکز اطلاع‌رسانی به شمار می‌روند. مراجعه به پایگاه‌های اینترنتی وابسته به آنها می‌تواند بسیاری از مشکلات پژوهشگران را در شناسایی منابع و تأمین اسناد و مدارک برطرف کند؛ به عنوان نمونه چند پایگاه مهم کتابخانه‌ای معرفی می‌شود:

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (www.nlai.ir)

این سازمان پایگاه اینترنتی توانمندی را دایر کرده است که استفاده از آن برای پژوهشگران بسیار مفید است. این پایگاه خدمات گوناگونی را به عموم کاربران، ناشران و کتابخانه‌های کشور ارائه می‌دهد. اهمیت این پایگاه برای پژوهشگران به واسطه بخش‌های کتابشناسی ملی ایران و نمایه ملی ایران است که با کمک گرفتن از موتور جستجوگر قدرتمند، اطلاعات کتابشناختی دقیق و نسبتاً جامعی از موارد درخواستی را به کاربر ارائه می‌دهد.

از آنجا که کتابخانه ملی ایران جامع‌ترین کتابخانه کشور به شمار می‌رود و ناشران نیز برای ثبت آثار منتشر شده، اطلاعات یا نسخه‌هایی از آن را به این کتابخانه تحویل می‌دهند، فهرستی از بیشترین منابع مرتبط با هر موضوع پژوهشی را می‌توان در این پایگاه به دست آورد. در صورتی که مثلاً درباره «ادبیات تطبیقی» به اطلاعاتی نیاز داشته باشیم، با نوشتن آن در موتور جستجوگر این پایگاه، کلیه کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها، مقاله‌ها، مجله‌های علمی و روزنامه‌ها، نسخه‌های خطی و سایر اسناد و مدارک مرتبط با آن به صورت فهرست در اختیار متقاضی قرار می‌گیرد و در صورتی که کاربر بخواهد اطلاعات بیشتری درباره هریک از آنها داشته باشد با کلیک کردن روی هر کدام از آنها می‌تواند اطلاعات دقیق کتابشناختی و گاه چکیده آن را ببیند.

سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (www.aqlibrary.org)

این پایگاه متعلق به آستان قدس رضوی است و اطلاعات آن به سه زبان فارسی، انگلیسی و عربی قابل دریافت است. این سایت مربوط به کتابخانه، موزه و مرکز اسناد آستان قدس رضوی است. در این پایگاه، کاربر علاوه بر جستجو در منابع کتابخانه آستان قدس رضوی، می‌تواند به دیگر سایت‌های اینترنتی مرتبط، از جمله پایگاه‌های مربوط به کتابخانه‌های مشابه در کشور دسترسی داشته باشد. برای جستجو در منابع

فارسی و لاتین کتابخانه آستان قدس رضوی، کاربر می‌تواند با انتخاب گزینهٔ سیمرغ در بالای صفحهٔ اصلی وارد این نرم افزار شود و به عنوان عضو سایت یا میهمان به جستجو بپردازد. ارائهٔ فهرست کتاب‌های موجود در کتابخانهٔ آستان قدس، فهرست مجلات و نشریات و فهرست پایان‌نامه‌ها از جمله امکانات این پایگاه است. ضمن اینکه با جستجوی هر عنوان در این پایگاه، کاربر می‌تواند عنوان یا موضوع مورد نظر خود را علاوه بر کتابخانه آستان قدس، در دیگر کتابخانه‌ها از جمله کتابخانه دانشگاه فردوسی مشهد، کتابخانهٔ دانشگاه تربیت مدرس، پژوهشگاه علوم انسانی، کتابخانه فارسی مجتبی مینوی، مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی و... نیز جستجو کند. این پایگاه قسمتی با عنوان راهنمای منابع اینترنتی دارد که برای کاربران مفید است؛ قسمت‌های مختلف این راهنما عبارتند از: پایگاه‌های اطلاعاتی، راهنمای موضوعی سایت‌ها، دروازه‌های اطلاعاتی، موتورهای جستجو و شیوه‌ها و مهارت‌های جستجو.

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی ایران (www.maglislib.com) این پایگاه وابسته به مجلس شورای اسلامی است و اطلاعات آن به دو زبان فارسی و انگلیسی قابل دریافت است. کاربر می‌تواند در منابع چاپی و الکترونیکی این مرکز اعم از کتاب و نشریه به جستجو بپردازد. در این پایگاه پیوندهایی نظیر جستجو در سایر کتابخانه‌ها، اخبار، موزه، همایش‌ها، مجالس سایر کشورها و پایگاه کتب چاپ سنگی و سربی نیز وجود دارد. همچنین کاربر می‌تواند در فهرست کتب خطی و اسناد این مرکز جستجو کند و از مشخصات نسخه‌های خطی موجود در پایگاه مطلع شود. اطلاعات مربوط به منابع الکترونیکی این پایگاه در سه بخش کتاب، مجله و روزنامه ارائه می‌شود. در بخش کتاب، قسمتی با عنوان کتاب‌های ادبیات فارسی دارد. در بخش مجلات، متن کامل مقالات منتشر شدهٔ ده‌ها مجله علمی وجود دارد و در بخش روزنامه، اطلاعات مندرج در مهم‌ترین روزنامه‌های کشور قابل دریافت است.

۲. مراکز اطلاع رسانی علمی

پایگاه‌های مراکز اطلاع‌رسانی علمی حلقه اتصال پژوهشگران به منابع مورد نیاز آنان است. این پایگاه‌ها، منابع علمی را شناسایی، طبقه‌بندی و به شکل‌های مختلف در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهند. امکانات جستجوی این پایگاه‌ها به کاربران کمک می‌کند تا سریع‌تر به منابع درخواستی دسترسی پیدا کنند؛ در اینجا چند مورد از این پایگاه‌ها معرفی می‌شوند:

مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری (www.ricest.ac.ir)

در این پایگاه علاوه بر اطلاعات کتاب‌شناختی، متن منبع درخواستی، از جمله متن کتاب‌های الکترونیکی و مقاله‌های مجلات علمی در اختیار کاربران قرار می‌گیرد. اطلاعات این سایت به دو زبان فارسی و انگلیسی عرضه می‌شود. بخش فارسی آن از پنج قسمت تشکیل شده است که عبارتند از: ۱. پایگاه‌های جامع فارسی که منابعی را در موضوعات مختلف در اختیار کاربران قرار می‌دهند. ۲. کتاب‌های الکترونیکی فارسی که در آن می‌توان متن کامل کتاب‌ها را خواند. ۳. مقاله‌های تمام متن فارسی که متن مقاله‌ها را به صورت PDF در اختیار کاربران قرار می‌دهد. ۴. مجلات تمام متن ۵. پایگاه‌های اطلاعاتی اطلس‌ها و نقشه‌ها.

با استفاده از موتور جستجوگر این پایگاه می‌توان اطلاعات درخواستی را به صورت‌های گوناگون جستجو کرد. این پایگاه برای گسترش دامنه خدمات اطلاع‌رسانی خود، به ارائه گزینشی اطلاعات پرداخته است و مراجعه‌کنندگان می‌توانند با ایجاد پروفایل اطلاعاتی، نیازهای اطلاعاتی خود را اعلام کنند تا به صورت خودکار، از تازه‌های اطلاعات که هر روزه به گنجینه کتابخانه افزوده می‌شود در پست الکترونیکی خود، آگاه شوند. همچنین در این پایگاه می‌توان از اطلاعات مربوط به کنفرانس‌های دانشگاهی، فرصت‌های پژوهشی و بورسیه‌های آموزشی آگاه شد.

پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران (www.irandoc.ac.ir)

این پایگاه از مراکز وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است که وظیفه اصلی آن گردآوری، طبقه‌بندی و اطلاع‌رسانی در زمینه مدارک علمی و تلاش برای ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی علمی در کشور است. این پایگاه اطلاعات مفیدی درباره موضوعات مختلف علمی در اختیار کاربران قرار می‌دهد. اطلاعات موجود در این پایگاه را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: دسته اول: پایگاه‌های اطلاعاتی و دسته دوم: اطلاعات تولید شده در مرکز.

در این پایگاه نزدیک به یک میلیون مدرک علمی را در زمینه‌های گوناگون از جمله، پایان‌نامه‌های دکترا و کارشناسی ارشد ایرانی داخل و خارج از کشور، طرح‌های پژوهشی کشور، مقالات سمینارها و مجله‌ها، کنگره‌ها، سمپوزیوم‌های علمی و فرهنگی ایران و فهرستگان نشریات ادواری لاتین موجود در کتابخانه‌های ایران می‌توان دید. این اطلاعات شامل مشخصات کامل منابع و در غالب موارد، همراه با چکیده اطلاعات آنهاست. در حال حاضر پانزده صفحه نخست رساله‌های دکتری و پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد به صورت رایگان در دسترس عموم پژوهشگران قرار می‌گیرد؛ همچنین می‌توان با پرداخت تعرفه‌های تعیین شده، تصویری را از اصل مدارک مورد نیاز (مقاله، گزارش یا پایان‌نامه) دریافت کرد. این سایت امکان جستجو در سه حوزه را فراهم کرده است:

۱. جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی، ۲. جستجو در پایگاه مرکز، ۳. جستجو در پایگاه‌های ایرانی. این مرکز، پایگاه‌های اینترنتی ایرانی را رتبه‌بندی موضوعی، و برای بازیابی آنها کلیدواژه‌های فارسی مناسب را گزینش کرده است. این پایگاه حاوی فرهنگ توصیفی است که می‌توان اصطلاحات تخصصی مورد نظر را جستجو کرد. همچنین امکان اشتراک نشریات و خرید کتاب برای کاربران در آن مهیا شده است. محققین و دانشجویان تحصیلات تکمیلی می‌توانند پایان‌نامه‌های خویش را در این

پایگاه به ثبت برسانند. این پایگاه همچنین تازه‌هایش را از طریق پست الکترونیکی به کاربران عرضه می‌کند.

پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (www.isc.gov.ir)

این پایگاه، مرکز بخش علمی کشورهای اسلامی است که یافته‌های علمی محققان کشورهای اسلامی را نمایه می‌کند. اطلاعات این پایگاه به چهار زبان فارسی، انگلیسی، عربی و فرانسوی قابل دریافت است. کاربران می‌توانند از حجم گسترده اطلاعات علمی به ویژه مقالات علمی موجود در این آرشیو گسترده استفاده کنند. در بخش جستجو، کاربر با نوشتن عبارت دلخواه می‌تواند فهرست مقالات موجود در سایت را مشاهده کند. کاربر علاوه بر دریافت متن کامل مقاله می‌تواند فهرستی از مقالات مرتبط با آن را نیز دریافت کند و با انتخاب نام نویسنده مقاله، از سایر مقالات او نیز مطلع شود. بخش‌هایی نظیر جدیدترین مقالات، پُر استنادترین مقالات، مقالات گذشته و ارجاعات، از دیگر امکانات موجود در این آرشیو است. مقالات در این پایگاه بر اساس سال انتشار نیز طبقه‌بندی شده‌اند؛ به این ترتیب که در کنار بخش مربوط به جستجو، بخش مربوط به سال انتشار مقالات قرار دارد. در بخش مربوط به مقالات، تعداد استناد به هر مقاله و تعداد ارجاعاتی که در مقاله مذکور وجود دارد به کاربر ارائه می‌شود تا او بتواند با آگاهی و اطلاعات بیشتری به مقاله دلخواه دسترسی پیدا کند. علاوه بر جستجوی ساده، قسمتی با عنوان جستجوی پیشرفته نیز در این پایگاه دیده می‌شود که به وسیله آن می‌توان به اشکال مختلف در اطلاعات پایگاه به جستجو پرداخت. کاربر با وارد کردن اطلاعات مورد نظر خود می‌تواند از نمایه‌های موجود در این بخش استفاده کند. همچنین در صفحه اول این پایگاه، جستجو در پایگاه استنادی برترین همایش‌های علمی فارسی، سامانه ارسال مقالات علمی به ISC، نشریه‌های علمی - پژوهشی معتبر و مقاله‌های پُر استناد و مقاله‌های داغ نیز به چشم می‌خورد.

بانک اطلاعات علمی کشور (www.sid.ir)

این پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی است که کلیه مجلات علمی - پژوهشی کشور در آن نمایه می‌شود. پژوهشگران ادبی می‌توانند با جستجو در این پایگاه، مقاله‌های مرتبط با موضوع خود را، که در مجلات علمی - پژوهشی ایران چاپ شده است، دریافت کنند. در این پایگاه چکیده همه مقالات و متن کامل مقالاتی که در سال‌های اخیر منتشر شده‌اند به صورت رایگان قابل دریافت است. در این پایگاه خدمات زیر نیز ارائه می‌شود:

۱. معرفی مقالات نشریه‌های ایرانی نمایه شده در مؤسسه استنادی ISI.
۲. امکان دسترسی به مجموعه مقالات محققان ایرانی چاپ شده در مجلات بین‌المللی.
۳. معرفی نشریات و نویسندگان مقالات پُر استناد.
۴. اعلام تاریخ برگزاری همایش‌های علمی.
۵. ارائه گزارش‌های استنادی نشریات علمی - پژوهشی کشور که امکان دسترسی به شاخص‌های یک نشریه در سال مورد نظر، شاخص‌های تمام نشریات در سال مورد نظر، شاخص‌های نشریات با عبارت مورد نظر در نام نشریه در سال مورد نظر، مقالات پُر استناد در سال مورد نظر، نویسندگان پُر استناد در سال مورد نظر وجود دارد و علاوه بر آن مجموعه گزارش‌های استنادی نشریات مؤسسه ISI در آن موجود است.

بانک اطلاعات نشریات کشور (http:// www. magiran.com)

این پایگاه بانک نشریات، روزنامه‌ها، فصلنامه‌ها، ماهنامه‌ها و مجلات علمی - پژوهشی موجود در ایران است. فهرست گسترده‌ای از مجلات مختلف در این سایت وجود دارد که کاربر می‌تواند با انتخاب هریک از عنوان‌ها به متن کامل مقالات موجود در نشریه مورد نظر دسترسی یابد. نشریات در این پایگاه بر اساس موضوع و گرایش تقسیم‌بندی شده‌اند.

پایگاه مجلات تخصصی نور (<http://www.noormags.com>)

این پایگاه که وابسته به مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی است، متن مقالات شماره‌های مختلف بیش از ۶۴۰ عنوان مجله را به صورت فهرست الفبایی و فهرست موضوعی در اختیار قرار می‌دهد. از برنامه‌های این پایگاه، ایجاد گسترده‌ترین و کامل‌ترین آرشیو مجلات و مقالات علوم انسانی بخصوص علوم اسلامی در اینترنت است. یکی از عناوین بخش فهرست موضوعی، زبان و ادبیات است که در این بخش مقالات مجلات قدیمی و جدید زیادی از جمله آینده، ارمغان، حافظ، رشد آموزش زبان و ادب فارسی، یغما، نامه فرهنگستان، سمرقند و همچنین برخی از مجلات وابسته به دانشگاه‌ها وجود دارد. برخی از قابلیت‌های فراهم آمده در پایگاه مجلات نور عبارتند از: ارائه مجلات به صورت تمام متن و تمام تصویر، امکان ذخیره مقالات دلخواه با فرمت‌های pdf و html جستجوی ساده و پیشرفته با دامنه‌های مختلف، بانک اطلاعات صاحبان آثار، نقد مقاله‌های مجلات و مشاهده نقدهای دیگران.

۳. دانشنامه‌ها و فرهنگ‌ها

دائرةالمعارف‌ها و دانشنامه‌ها از مهم‌ترین کتاب‌های مرجع به شمار می‌روند که در آنها می‌توان چکیده مباحث مربوط به موضوعات متنوع را به صورت طبقه‌بندی شده مطالعه کرد. این آثار معمولاً در کتابخانه‌ها نگهداری می‌شوند اما کتابخانه‌ای که همه آنها را در اختیار داشته باشد کمتر پیدا می‌شود. تنها کتابخانه‌ای که می‌توان در آن به بهترین شکل از این آثار استفاده کرد اینترنت است. دانشنامه‌های بزرگ و معروف با امکانات جستجو از طریق اینترنت قابل دریافتند. در اینجا چند مورد از آنها معرفی می‌شود:

دانشنامه بریتانیکا (www.britanica.com)

بزرگ‌ترین دائرةالمعارف به زبان انگلیسی است که هزاران مقاله درباره موضوعات

گونگون و میلیون‌ها لغت را شامل می‌شود. مقالات این پایگاه دارای پیوندهایی است که کاربر را به مقالات مرتبط دیگر هدایت می‌کند. مقالات این پایگاه دائماً بروزرسانی می‌شود.

دانشنامهٔ اینکارتا (<http://encarta.msn.com>)

یکی از کامل‌ترین دانشنامه‌های جهان و حاوی مقالات مرجع کوتاه، اطلس جهانی و بسیاری از اطلاعات مفید دیگر است. نسخهٔ ۲۰۰۸ آن دارای ۶۷ هزار مقاله در زمینه‌های گوناگون است. از امکانات دیگر اینکارتا بازی‌های علمی برای بالابردن سطح دانش کاربران، نقشه‌های جهانگردی دوبعدی و سه‌بعدی، استفاده از فلش صداها و مانند اینهاست.

ویکی‌پدیا (<http://fa.wikipedia.org>)

یکی از دانشنامه‌هایی که بر اساس ساختار و امکانات اینترنت تهیه شده است ویکی‌پدیاست. ویکی‌پدیا دانشنامه‌ای الکترونیکی به زبان‌های زنده دنیا از جمله زبان فارسی است که نسخهٔ چاپی آن وجود ندارد. این سایت را می‌توان بزرگ‌ترین دانشنامهٔ بشری دانست که در حال حاضر اطلاعات خود را به ۲۷۲ زبان در اختیار کاربران قرار می‌دهد و به زبان فارسی بیش از یکصد هزار مدخل دارد؛ این در حالی است که تعداد مدخل‌های بخش انگلیسی به بیش از نیم میلیون می‌رسد.

از ویژگی‌های مهم این دانشنامه آن است که همهٔ افراد در هر کشوری که زندگی کنند، می‌توانند بر اساس اساسنامهٔ دانشنامه در نوشتن و ویرایش محتوای دانشنامه مشارکت داشته باشند. ویکی‌پدیا به کاربران اجازه می‌دهد که پرونده‌ها و فایل‌هایی از متن، تصویر، صدا و... را در دانشنامه بارگذاری کرده، و بدین وسیله محتوای مقالات این دانشنامه را غنی‌تر کنند. به دلیل همین مداخلات غیرمتخصصانه نیز از اعتبار لازم برای انتشارات دقیق علمی برخوردار نیست؛ اما اطلاعات آن برای جستجوهای بعدی

بویژه درباره موضوعاتی که اطلاعاتی از آنها نداریم یا آگاهی ما درباره آنها اندک است می‌تواند مفید باشد.

۴. سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با زبان و ادب فارسی

برخی از منابع را می‌توان در پایگاه‌های سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با زبان و ادب فارسی پیدا کرد. در اینجا چند نمونه از این پایگاه‌ها معرفی می‌شوند:

فرهنگستان زبان و ادب فارسی (www.persianacadmey.ir)

این پایگاه دارای قسمت‌های مختلفی در زمینه واژه‌سازی است که عبارتند از: دستور خط فارسی، پیشنهاد واژه، اصول و ضوابط واژه‌گزینی، واژه‌های مصوب، گروه‌های پژوهشی، انتشارات، مجله نامه فرهنگستان و...

بخش گروه‌های پژوهشی این پایگاه دارای قسمت‌های زیر است:

ادبیات معاصر، ادبیات تطبیقی، دانشنامه تحقیقات ادبی، دانشنامه زبان و ادب فارسی در شبه‌قاره، دستور زبان، زبان‌های ایرانی، فرهنگ‌نویسی، گویش‌های ایرانی، واژه‌گزینی و... فرهنگستان برای اینکه بتواند واژه‌های پیشنهادی سایر پژوهشگران را دریافت کند، در پایگاه پیوندی را برای این منظور در نظر گرفته است تا پژوهشگران با درج مشخصات هر واژه، بتوانند واژه معادل پیشنهادی خود را به اطلاع فرهنگستان برسانند. در بخش واژه‌های مصوب پایگاه، معادل فارسی واژه‌هایی را که به جای واژگان غیر فارسی تصویب شده‌اند می‌توان دید، واژه‌های مصوب بر اساس الفبای فارسی، الفبای لاتین و حوزه واژگانی برای دسترسی آسان و سریع پژوهشگران تنظیم شده‌اند.

شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی (www.persian-language.com)

این پایگاه اینترنتی که برای اطلاع‌رسانی در جهت گسترش و اشاعه زبان فارسی در

خارج از ایران و معرفی آثار ادب فارسی راه‌اندازی شده است، در زمینه‌های مختلف ادبی و اطلاع‌رسانی به فعالیت می‌پردازد. در صفحه اصلی این پایگاه قسمت‌های مختلفی طراحی شده است تا به نیاز اطلاعاتی پژوهشگران و مراجعان پاسخ گوید. پیوندهای این پایگاه عبارتند از: سخن روز، داستان، شعر، طنز، نثر فارسی، نمایشنامه، اخبار، گزارش، گفتگو، مقاله، نقد، آثار ادبیات فارسی، استادان ایرانشناسی، زبان و فرهنگ ایران، شاعران و نویسندگان، و کودکان و نوجوانان.

در این پایگاه، فهرستی از اسامی شاعران و نویسندگان و استادان ایرانشناسی وجود دارد که بر اساس حروف الفبا تنظیم شده است؛ همچنین در صفحه اصلی می‌توان با وارد کردن نشانی ایمیل خود در خبرنامه این پایگاه عضو و از اخبار ادبی، مطلع شد. یکی از امکانات با ارزش این پایگاه برای فارسی‌آموزان غیر فارسی زبان، آموزش «آنلاین زبان فارسی» است که درس‌های آن در چهار قسمت و هر قسمت در شانزده جلسه با شیوه مجازی به علاقه‌مندان ارائه می‌شود.

۵. سایر پایگاه‌های مفید

امروزه بسیاری از محققان ادبی، شاعران و داستان‌نویسان دارای سایت یا وبلاگ‌اند که در آنها آثارشان منتشر می‌شود. به‌علاوه پایگاه‌هایی وجود دارند که آثار گروهی از شاعران و نویسندگان کلاسیک و معاصر را عرضه می‌کنند. همچنین پایگاه‌های مفیدی برای اطلاع‌رسانی در زمینه ادبیات و پژوهش‌های علمی مرتبط با آن فعالیت می‌کنند که فهرستی از این نوع پایگاه‌ها به همراه نشانی اینترنتی آنها ارائه می‌گردد.

نمایه (<http://www.iran-namaye.ir>)

مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی (www.cgie.org.ir)

سوشلیفا (<http://www.si.l.com>)

ادبستان (www.iranpotry.com)
گنجور (<http://ganjoor.net>)
ایرانک (www.iranak.info)
پایگاه داده‌های زبان فارسی (<http://pldb.ihcs.ac.ir>)
مولانانیوز (www.molananews.com)
تبیان (www.tebyan.net)
باشگاه اندیشه (www.bashgah.net)
آی کتاب (<http://persianbook.net>)
خانه شاعران جهان (<http://www.poets.ir>)
انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران (www.tarvijefarsi.ir)
انجمن شاعران ایران (www.ioetry.ir)

نتیجه‌گیری:

امروزه پیشرفت‌های روزافزون در زمینه علوم رایانه‌ای و ظهور و گسترش شبکه‌های اطلاع‌رسانی، به ویژه اینترنت، امکانات و روش‌های تازه‌ای را پیش روی پژوهشگران ادبی قرار داده و مشکلات گذشته در عرصه تحقیقات ادبی را کمرنگ کرده است. اینترنت، امکان جدید برای پژوهشگران ادبی در دستیابی به منابع متنوع و فراوان با هزینه اندک و در کوتاه‌ترین زمان است که در کنار منابع چاپی می‌تواند زمینه‌ساز رشد کمی و کیفی تحقیقات ادبی در ایران شود. از این رو لازم است بیش از گذشته مورد توجه برنامه‌ریزان، محققان و استادان دانشگاه‌ها قرار گیرد و زمینه‌های لازم برای گسترش آن فراهم شود و پس از آسیب‌شناسی این پدیده در حوزه تحقیقات ادبی، برای رفع موانع موجود، اقدامات لازم به عمل آید. در پایان پیشنهادهای زیر برای رشد و توسعه منابع اینترنتی در رشته زبان و ادبیات

فارسی و زمینه‌سازی برای استفاده از آنها ارائه می‌شود:

۱. درسی با عنوان «مرجع‌شناسی الکترونیکی» به دروس مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی اضافه شود و در درس «مرجع‌شناسی و روش تحقیق»، که در دوره کارشناسی ارائه می‌شود، معرفی منابع و مراجع الکترونیکی در کنار آثار چاپی جزو سرفصل قرار گیرد و مهم‌ترین نرم افزارهای مرجع مرتبط با پژوهش‌های ادبی و همچنین نشانی پایگاه‌های اینترنتی مرجع و چگونگی استفاده از آنها تدریس شود و شیوه جستجو در اینترنت آموزش داده شود.
۲. با برپایی گارگاه‌های متعدد، سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگران ادبی ارتقا یابد.
۳. با اختصاص اعتبار مالی کافی همه آثار مکتوب فارسی از ابتدا تاکنون به صورت الکترونیکی تهیه و در پایگاه‌های اینترنتی عرضه شود. لازمه این کار بزرگ و اساسی همّت دانشگاه‌ها و پژوهشگران ادبی و پشتیبانی بالاترین نهادها و سازمان‌های دولتی در کنار بخش خصوصی است و جلب مشارکت مجامع علمی بین‌المللی از جمله یونسکو و آیسسکو می‌تواند موجب تسریع در دستیابی به این هدف شود.
۴. شناسایی دقیق مشکلات خط فارسی در محیط اینترنت و استفاده از متخصصان دو حوزه فناوری اطلاعات و زبان و ادبیات فارسی برای مرتفع کردن آنها.
۵. حمایت دولت از ناشران الکترونیکی آثار ادبی و دادن تسهیلات ویژه به آنها.

منابع:

- ۱- اصنافی، امیررضا و علی حمیدی، «نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه آموزش و دانش با تأکید بر نقش کتابخانه‌های مجازی» سایت پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران به نشانی www.irandoc.ac.ir.

- ۲- امید، محمود. (۱۳۸۰). «استفاده کاربردی از فناوری اینترنت به عنوان ابزار تحقیق»، کتابداری، دفتر ۳۷، ص ۶۷-۸۳.
- ۳- جکسن، مایلزم. (۱۳۷۳). «آینده کتاب در عصر الکترونیک»، ترجمه نعمت‌الله جهانفرد، فصلنامه کتاب، پاییز و زمستان، ص ۹۲-۹۷.
- ۴- حسینی، میرهادی. (۱۳۸۰). «ادبیات و شعر در اینترنت»، کتاب ماه ادبیات و فلسفه، شماره‌های ۴۳ تا ۴۶.
- ۵- حیدری، بهروز. (۱۳۸۳). «نشر الکترونیکی: مزایا و معایب»، فصلنامه اطلاع‌رسانی، دوره ۱۹، شماره ۳ و ۴، بهار و تابستان، ص ۵۱-۶۰.
- ۶- دیلمقانی، میترا، «دانشگاه‌های مجازی: چالش‌ها و ضرورت‌ها»، پایگاه اینترنتی اندیشه به نشانی www.bashgah.net.
- ۷- رضی، احمد. (۱۳۸۶). «منابع الکترونیکی فرصتی تازه در پژوهش‌های ادبی»، ادب‌پژوهی، شماره ۱، ص ۷ و ۸.
- ۸- ----- (۱۳۸۵). آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان از طریق e-learning، مجموعه مقالات همایش یادگیری الکترونیکی، دانشگاه زنجان، ص ۲۰-۲۹.
- ۹- شبکه اطلاع‌رسانی نور. (۱۳۸۳). کاوش در اینترنت، قم: مرکز تحقیقات کامپیوتری
- ۱۰- کاردان نشاطی، سید محمد. (۱۳۸۲). کتابخانه‌های دیجیتال، تهران: چاپار. علوم اسلامی.

Archive of SID